

Henryk Skorowski

"Salute e malattia. Questioni di morale della vita fisica", Lino Ciccone, Milano 1986 : [recenzja]

Collectanea Theologica 58/2, 188-190

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dostrzega pewne dalekie podobieństwo między wypowiedziami Tertuliana a inicjatywą K. Rahnera (r. II), chociaż — jak sam to wyznaje — może to być zbieżność zgoła powierzchowna, albowiem ograniczenie się w analizie do samego Tertuliana — z pominięciem gruntowniejszego studium wielu innych przedstawicieli tradycji — nie pozwalała mu na wyciąganie bardziej umotywowanych wniosków. Takie ustawienie sprawy świadczy o wielkiej rzetelności autora rozprawy, która mimo swych walorów naukowych nie daje — jak już wspomniano — podstaw do jakiegś pełnej syntezy w zakresie centralnego dla niej pojęcia osoby.

Obszerny wykaz literatury, indeksy: osobowy i rzeczowy, wzbogacają tę godną uwagi pozycję, której nie powinien odtąd pominąć żaden teolog zajmujący się problematyką trynitarną.

ks. Lucjan Balter SAC, Warszawa

Lino CICCONE, *Salute e malattia. Questioni di morale della vita fisica*, Milano 1986, Edizioni Ares, s. 537.

Współczesna rzeczywistość niesie ze sobą wzmożone zainteresowanie tym wszystkim, co wiąże się w jakikolwiek sposób z problematyką zdrowia i choroby. Wpływa na to z jednej strony coraz wyższy poziom medycyny i opieki zdrowotnej pozwalający skutecznie walczyć z zagrożeniami zdrowia, z drugiej zaś strony — doświadczenie nowych zagrożeń w postaci chorób współczesnej cywilizacji, wobec których nie tylko poszczególny człowiek, ale także medycyna stają bezradni.

Problematyka zdrowia, a z tym związane nierozzerwalnie zagadnienie choroby, kalectwa i cierpienia, to jednak wbrew pozorom nie tylko pole zainteresowania medycyny. Implikuje ona w sobie także wiele istotnych problemów natury moralnej. Z jednej strony narasta bowiem potrzeba bardziej całościowego podejścia do kwestii zdrowia, choroby i umierania, a nawet wprost można powiedzieć praktycznej teologii pracy nad zdrowiem, cierpienia i współcierpienia, z drugiej zaś strony zdrowie i choroba to także konkretne sprawy etyki lekarskiej sięgającej często samego posłannictwa lekarza, modelu zdrowia oraz priorytetów w opiece zdrowotnej. Dlatego też w tej dziedzinie w sposób kompetentny może i powinna wypowiadać się nie tylko medycyna, ale także etyka i teologia moralna poprzez podejmowanie wciąż nowych problemów moralnych w tej materii.

Interesującym głosem w dyskusji na temat etycznych problemów zdrowia i choroby wydaje się praca Lino Ciccone *Zdrowie i choroba. Moralne kwestie życia fizycznego*. Autor jest profesorem teologii moralnej w Kolegium im. Alberoniego w Piacenzie. Ma w swoim naukowym dorobku wiele publikacji książkowych, z których najważniejsze to: *Il problema dell'aborto e la risposta cattolica*, Milano 1975; *Etica sessuale cristiana dopo la dichiarazione „Persona humana”*, Milano 1977; *„Non uccidere”*, Milano 1984. Podejmuje w nich autor ciągle nowe i istotowo ważne problemy etyczne współczesnego życia, w tym także te bezpośrednio związane z życiem i zdrowiem człowieka.

Prezentowaną pracę należy widzieć na kanwie ostatniego opracowania autora *„Non uccidere”* (omówienie w *Biuletynie teologicznomoralnym*, *Collectanea Theologica* 56, 1986, z. 4, 86—89) jako kontynuację podjętego tematu, przy czym punkt ciężkości przeniesiony jest z zagadnienia życia na zagadnienie zdrowia, które jednak stoi w ścisłej do niego relacji. W tym sensie można powiedzieć, że stanowi ona z jednej strony istotne dopowiedzenie do ogólnego zagadnienia życia, z drugiej zaś odrębną całość poprzez wiodący temat zdrowia i choroby i wiążących się z tym problemów moralnych.

Całość problematyki ujęta jest w dwóch częściach poprzedzonych rozdziałem wstępnym zatytułowanym *Myśli i zasady ogólne dotyczące zdrowia*

i choroby, w którym autor, uwzględniając obecną sytuację kulturową, omawia istotne elementy współczesnej refleksji teologicznej nad zagadnieniem zdrowia i choroby wraz z podstawowymi implikacjami moralnymi.

Treść pierwszej części pt. *Obrona zdrowia* wypełnia sześć rozdziałów, z których trzy pierwsze dotyczą moralnych powinności człowieka w zakresie zdrowia, a trzy następne — medycznych działań stojących w służbie zdrowia. Zasadniczą powinnością w zakresie obrony zdrowia jest obowiązek walki z chorobą (r. I). Autor rozpoczyna swoje wywody od przypomnienia podstawowej prawdy, że zdrowie jest istotnym dobrem witalnym człowieka stawiającym przed nim określone zadania. Pierwszoplanowym z nich jest troska o własne zdrowie wyrażająca się nie tylko w płaszczyźnie negatywnej jako powstrzymanie się od działań szkodliwych, ale także w płaszczyźnie pozytywnej poprzez zdobywanie np. tzw. kultury cielesnej. Walka z chorobą jest zatem szczegółową powinnością człowieka w ramach podstawowego obowiązku troski o życie i jako taka musi być klasyfikowana jako konkretny przejaw obowiązku chrześcijańskiej miłości siebie. Podkreślenie tej powinności, która zawsze wymagać będzie profilaktyki i troskliwego leczenia, nie jest jednak równoznaczne z obowiązkiem walki za wszelką cenę. Istnieje jej granica, którą jest umiejętność zaakceptowania własnej choroby. W myśl chrześcijańskiej refleksji teologicznej zaakceptowana choroba może być traktowana jako obdarowanie służące dynamicznemu rozwojowi osobowości.

Istotnym obowiązkiem moralnym człowieka w zakresie obrony życia jest także walka ze śmiercią (r. II). I w tym przypadku istnieją jednak jego granice. Wyznacza je prawo człowieka do godnego umierania, które jednak nie może być utożsamiane z prawem decydowania o końcu własnego życia. Prawo do śmierci z godnością to prawo do akceptacji sposobu i czasu śmierci, która wpisana jest w ludzki los, a także prawo do spokojnego przygotowania się do jej przyjęcia. Wydaje się, że istnieje tu zasadnicza sprzeczność pomiędzy obowiązkiem walki ze śmiercią, a prawem do jej akceptacji. W gruncie rzeczy, zdaniem autora, sprzeczność jest tylko pozorna. Chodzi bowiem o wyeliminowanie tego rodzaju walki ze śmiercią, która nie jest autentycznym przedłużaniem życia, a jedynie ludzkiej vegetacji, poprzez sztuczne utrzymywanie czynności serca i płuc, a więc jest niczym innym jak przedłużaniem ludzkiej cierpienia i procesu umierania. Prawo do godnej śmierci nie stoi zatem w sprzeczności z moralnym obowiązkiem walki ze śmiercią i to zarówno od strony samego człowieka, jak i służby zdrowia, o ile istnieje chociażby tylko słaba nadzieja na autentyczne przedłużanie życia.

Trzecią powinnością moralną w zakresie obrony zdrowia jest obowiązek walki z bólem, który towarzyszy ludzkiej egzystencji (r. III). Moralnie uzasadnione jest stosowanie środków przeciwbólowych, ponieważ każdy ma prawo podejmować działania likwidujące ból. Wymagane jest jednak, by środki tego rodzaju ze względu na przedmiot lub okoliczności, nie były złe. Zdaniem autora biorąc pod uwagę różnorodność środków uśmierzających z narkotycznymi włącznie (przy silnych bólach) należy zawsze kierować się rozsądnym umiarem, aby zapobiec ewentualnemu uzależnieniu się organizmu od środków chemicznych. W przypadkach jednak bardzo ciężkich cierpienia można stosować nawet tak silne środki, które mogą odbierać okresowo świadomość, a ubocznie nawet przyspieszać śmierć np. w przypadku chorób nowotworowych. Intencją działania nie jest tu bowiem spowodowanie śmierci, ale konieczność uśmierzenia bólu.

Na bazie uświadomionych czytelnikowi obowiązków moralnych w zakresie obrony zdrowia podejmuje autor, w kolejnych trzech rozdziałach tej części, próbę omówienia istotnych działań medycznych na rzecz obrony zdrowia: terapeutyczne ingerencje wiążące się z nieodwracalnym ograniczeniem integralności w kontekście tzw. zasady całościowości (r. IV); transplantacje ludzkich narządów i organów z szczególnym uwzględnieniem przeszczepu ko-

mórek mózgowych i serca (r. V); eksperymenty w zakresie stosowania nowych metod i narzędzi w czasie leczenia (r. VI). Wszystkie tego rodzaju działania ocenia autor pozytywnie jako stojące w służbie zdrowia ludzkiego, chociaż zgłasza wątpliwości co do moralnych aspektów transplantacji komórek mózgowych i serca oraz stosowania tzw. eksperymentów naukowych nie dotyczących bezpośrednio leczenia.

Drugą część pracy zatytułowaną „*Nieuzasadniona autoagresja wobec własnego zdrowia i życia*” stanowią trzy rozdziały, w których autor podejmuje zagadnienia będące świadomym godzeniem w zdrowie, a tym samym w moralny obowiązek jego ochrony, któremu tak wiele miejsca poświęcono w pierwszej części. Szeroko i gruntownie omówiona jest problematyka narkomanii z przytoczeniem najnowszych statystyk, przyczyn zwiększania się tego zjawiska we współczesnym świecie, szkód fizycznych i psychicznych wynikających z ich używania oraz moralnej kwalifikacji tego działania człowieka wobec samego siebie (r. I). Bardzo obszernie potraktowane zostały także zagadnienia alkoholizmu (r. II) i nikotynizmu (r. III) jako współczesna autoagresja człowieka wobec własnego zdrowia, a w dalszej perspektywie — życia. Całość wywodów kończy autor konkluzją zatytułowaną *Moralność i badania biologiczne dziś*, w której zwraca uwagę na potrzebę ciągłego uświadamiania służebnej roli wiedzy i techniki wobec człowieka oraz większej humanizacji medycyny.

Zaprezentowana praca Lino Ciccone pozostawia jednak pewien niedosyt. Wynika on przede wszystkim z faktu pominięcia lub zbyt powierzchownego potraktowania wielu istotnych dziś zagadnień z zakresu medycznych działań na rzecz zdrowia człowieka, a szczególnie manipulacji genetycznych czy eksperymentów naukowych na ludzkim organizmie. Daje się także zauważyć brak szerszego opracowania współczesnych form autoagresji wobec człowieka. Autor sprowadza je do trzech: narkotyki, alkohol, nikotyna, gdy tymczasem można tu i należy uwzględnić także inne, jak chociażby sport współczesny. Zastrzeżenia należy także zgłosić do formułowania niektórych tez bez szerszego ich uzasadniania i bez rozwijania szczegółowych, często istotnych implikacji moralnych w nich zawartych.

Powyższe uwagi nie podważają jednak globalnej wartości pracy. Sama w sobie jest ona cennym przyczynkiem do już istniejącej literatury podejmującej zagadnienie zdrowia i choroby w płaszczyźnie moralnej. Jej wartość podnosi fakt, iż jest ona próbą całościowego ujęcia tematu z gruntownym omówieniem moralnych obowiązków człowieka w ramach obrony zdrowia, opisem medycznych działań stojących w jego służbie, a także z podkreśleniem najistotniejszych form autoagresji człowieka wobec własnego zdrowia. Wszystkie poruszane zagadnienia charakteryzują się jasną oceną moralną poprzez odwoływanie się autora do danych Biblii, fundamentalnych twierdzeń teologicznych i wypowiedzi magisterium Kościoła.

Godnym odnotowania faktem jest także obszerna, współczesna literatura przytaczana przez autora po każdym z omówionych zagadnień.

Praca jasna i przejrzysta w swej treści, stanowić może cenną pomoc zarówno dla teologów moralistów, jak i świata medycyny w zakresie rozstrzygnięcia moralnych wątpliwości w płaszczyźnie zdrowia i choroby.

ks. Henryk Skorowski SDB, Warszawa-Łomianki